

Rapport från lättvandrad naturguidning vid Fatburen och Albysjön den 22 mars 2022

Martina Kiibus

En härlig vårdag som lockade 30 deltagare. Information via program från tidigare guidningar, vänner, biblioteket, hemsidan och lappar som jag satt upp i Alby.

Guidningen heter Vårdagjämning längs Fatburen och Albysjön och jag har kört samma sträcka samma tid flera år i rad, vilket är lite kul för då kan vi jämföra hur långt våren har kommit år från år.

Vi började vid busshållplats Tyresö Kyrka. Där blickade vi upp mot slottet, kyrkan och Lilla Tyresö och så berättade jag om platsens historia och hur central den var under medeltiden och framåt i Tyresö. Beskrev vandringen som en tidsresa från medeltiden och stormaktstiden till järnåldern. Och med vårtecken som ett mini-tema för dagen.

Fortsatte till Strömstugan, som ju är den enda byggnaden som är kvar från industriepoken kring Follbrinksströmmen. Vid själva Follbrinksströmmen berättade jag om historien och visade David Brackens skiss av hur det kan ha sett ut där på 1700-talet när stålverket sprutade ut sin rök. Berättade också om ”Fritt fram Tyresån”.

Så kom vi in i Alby naturreservat, berättade om reservatet och om Fatburen och citerade Prins Eugens fina beskrivning av den lilla sjön, som ju var ett av hans favoritmotiv.

Så var det dags för dagens första vårtecken; blåsippor i full blom. Årets första för flera av deltagarna. Så mobilkamerorna kom fram! Så otroligt fina med sin intensiva blå färg och de vita ståndarna och pistillerna i mitten. Blåsippan och många andra blommor öppnar upp sig och exponerar könsorganen när det är soligt eftersom det är då pollinatörerna som är växelvarma är ute och flyger. Den vita färgen fungerar som en kontrastfärg och vägvisare till de pollinerande insekterna så att de ska hitta rätt. När blåsippan blommat över böjer sig blomman ner så att fröet lättare ska falla till marken. På fröet sitter en oljedroppe (elaiosom) som myrorna tycker om och släpar hem till sina stackar. Så tappar de en del frön på vägen och bidrar på så sätt till fröspridningen. Visade också blåsippans leverliknande blad som gett den dess latinska namn Hepatica. Enligt den gamla medeltida signaturläran så var det Guds tanke, att sätta sin signatur på växterna så att vi skulle veta hur de skulle användas.

Nästa stopp var en fantastisk grovstammig ek, berättade om ekens betydelse för den biologiska mångfalden och att den under 300 år var kronans träd och därmed inte fick huggas ner, annat än för att bygga skepp. Och att bekymret för ekar idag är det igenväxande landskapet. Ekarna är ju anpassade till ett öppet savannliknande landskap med stora betesdjur som håller öppet omkring dem. Nu håller kommunen precis på att friställa dessa ekar, så att de ska få växa friare.

Så gick vi vidare på en liten stig mot Albysjön. Här hade hasseln börjat blomma. Så otroligt fina! Det är pistillens märke man ser, som ser ut som små vinröda stjärnor. För många var det första gången de såg hasselns blommor och de blev alldeles förundrade. Citerade Linnés valspråk som var "Omnia mirari etiam tritissima", dvs "Förundra dig över allt, även det mest alldagliga". Eftersom vi var ganska många i gruppen såg jag till att alla skulle få en chans att se hasselns blommor och fotografera i lugn och ro, vilket tog lite tid, men det var ju soligt och skönt så det gick ingen större nöd på oss. Här sjöng bofinken också, ännu ett vårtecken.

Vi fortsatte till några gamla tallar med talticka, som uppträder först när tallen är 100 år och oftast betydligt äldre än så. Taltickan är en signalart som signalerar skyddsvärda tallbestånd med höga naturvärden. Den rötar tallarna men dödar dem inte utan underlättar för spillkråkan att komma åt hästmyrorna som lever inne i tallarna. Det var gott om stora hål efter spillkråkans födosök längs stammen.

Myrorna hade vaknat till liv i en myrstack, också ett vårtecken! De väcks till liv av solvärmens och soliga varma dagar kan man se många myror på ovansidan av stacken där de samlar på sig solvärme och sen tar med sig in i stacken där de fungerar som element. Berättade om myrsamhället och invånarnas olika funktioner och att de har bladlöss som husdjur för att komma åt honungsdaggen, dvs bladlössens söta avföring. Och att de är väldigt förtjusta i den oljerika droppe (elaiosom) som sitter på fröna på flera av våra vårblommor, som t ex blå- och vitsippa. När de släpar hem dessa droppar till stacken tappar de ett och annat frö och på så sätt bidrar de till fröspridningen.

Vid några grovstammiga tallar längre fram pratade jag om deras betydelse som boträd för rovfåglar som duvhök och havsörn. Kom in på att det som idag begränsar havsörnar inte längre är DDT utan brist på boträd, som är tillräckligt grovstammiga för att kunna hysa ett havsörnsbo. Överhuvudtaget återkom jag flera gånger till hur vi förändrar vårt landskap och därmed bidrar till att våra arter blir utrotningshotade. Och att det urbana landskapet ofta är väldigt fragmenterat och därmed försvårar för arterna att sprida sig. Naturen blir liksom som små isolerade öar utan samband.

Här intog vi vår matsäck vid sjön i solen. Det var så mysigt att se hur deltagarna satte sig på backen och började prata med varandra, hur det var som att solen och värmen bjöd in till samtal. En av deltagarna sade till mig efteråt att det är så mysigt på mina guidningar för att man alltid träffar någon att prata med, man behöver aldrig känna sig ensam.

Luften var full av fågelsång. Efter fiket pratade jag en del om fågelsången medan deltagarna satt kvar i solen. Varför fåglarna sjunger, om fågelhonornas partnerval, om deras olika strategier för att få så många livskraftiga ungar som möjligt. Men också om otrohet i fågelvärlden, hur man har sett att det kan vara tre pappor till samma kull ägg i ett bo av t ex svartvit flugsnappare.

På väg upp mot Gimmerstavägen var det fullt av blåsippor. Så mobilkamerorna åkte fram även här! Det är blåsiporna som gör att jag brukar vilja ha den här guidningen just här den här tiden på året. Flera deltagare undrade om det inte var tidigt. Så vi pratade om fenologi, den gren inom biologi som studerar naturens växlingar över tiden. Det går inte att säga något om man jämför ett år med annat, men med långa mätserier kan man utläsa trender när det gäller tiden för blomning och lövsprickning mm. Det finns flera studier med 30-åriga europeiska mätserier som visar att våren är 1-2 veckor tidigare idag än för 30 år sedan. Framför allt är det tidiga arter, som blåsippan som påverkas. Även lövsprickningen för många träd och pollen kommer cirka en vecka tidigare nu. Det här är ju en väldigt konkret indikator på den globala uppvärmningen. Ett problem är att alla arter inte svarar på samma sätt. Man har t ex studerat ek, ekmätlarlarv och talgoxe under 30 år från början av 80-talet. Under slutet av studien kom ekens löv 2 veckor tidigare än i början av 80-talet. Det gäller även ekmätlarlarverna. Men talgoxarna har inte hängt med, vilket innebär att deras ungar föds när larvtoppen redan har varit och får då brist på föda. Vilket i sin tur innebär ökad ungdödlighet.

Gick bort mot diket mitt emot Gimmerstabadet där tussilagon hade slagit ut, som små gula solar. De fungerar som solfångare så det kan vara flera grader varmare i blomman än utanför, vilket lockar en hel del tidiga insekter, som på så sätt hjälper till med pollineringen. Pratade om dess hästhovsliknande blad som kommer längre fram på försommaren och som gett blomman dess svenska namn Hästhovsört. Det kan också hänga samman med att man använt den för att häva hosta.

Berättade också att efterledet –sta i Gimmersta (som också kommer igen i Hjulsta, Tensta och Raksta mm) antyder att det funnits järnåldersbosättningar här. Så nu hade vi kommit vidare i vår tidsresa och började närma oss järnåldern.

Nästa stopp var en sälj i blom. Eftersom den övervintrande humledrottningen behöver mat när hon vaknar på våren och det hittar hon bl a i sälgen som producerar mycket pollen. På så sätt kan hon etablera en koloni som längre fram på våren kan pollinera äppelblommorna. Så tack vare sälgen får vi äpplen! Här hörde vi också ringduvorna.

Gick vidare bort mot Uddby och stannade vid ekstockarna i kurvan som man sparar för att de ska ge liv åt insekter och alla andra som är beroende av gamla och döda ekar. Inuti stockarna var det en hel del mulm, ett brunt pulver som är som en häxbrygd av nedbruten ved, fladdermusspillning, skalbaggsvingar och skalbaggsavföring.

Fortsatte till det fina alkärret där jag berättade om våtmarkers betydelse för den biologiska mångfalden, inte minst groddjur, som minskat kraftigt framför allt pga brist på lekmiljöer, alltså småvatten där det inte får finnas kräftor eller fisk eftersom de äter groddjurens rom och yngel. Samt det fragmenterade landskapet som skapar spridningshinder när groddjuren ska ta sig från sina övervintringslokaler på land till lekmiljöerna i fuktmarkerna. I det här fallet är det Prästgårdsvägen som utgör hindret, därav varningsskylten. Berättade om de nyanlagda dammarna i Alby. Och så berättade jag om grodornas, paddornas och salamandrarnas

parningsbeteenden, ett av de härligaste vårtecknen! Även om man får gå ut på natten för att se dem leka.

Gick till gravfältet vid Uddby och berättade om Uddbys historia. Nu hade vi på allvar kommit till järnålderns "centrum" med Uddby och Alby. Avslutade vid prästgården med att berätta om Albys historia och sammanfatta guidningen. Vid syrenbusken berättade jag om en annan studie som visat att häggen och syrenen blommar en vecka tidigare idag än för 50 år sedan. För att kunna fortsätta med den här typen av fenologiska studier är alla rapporter välkomna. Så jag uppmanade deltagarna att gå in på Naturens kalender och rapportera sina observationer.

Deltagarna var jättenöjda och tyckte att det hade varit en så fin och lärorik tur. Några av höjdpunkterna var hasselblommorna, att förstå de ekologiska sambanden, att få dem förklarade på ett så enkelt sätt, att känna hur allt vaknar till liv och att livet kom tillbaka, att upptäcka saker man annars bara skulle gått förbi och – den inspirerande naturguiden! En deltagare som var ny på förra guidningen skrev sen: "Det är en upplevelse att gå i naturen med dig. Tack!"

Och jag tycker det är lite roligt att ha haft samma guidning flera år i rad, det blir som en egen fenologistudie. I alla fall om jag får hållas några år till!